

Alternativní cesta k socialismu

František Modráček a jeho ideje

JAROMÍR SOBOTKA

Sobotka, Jaromír: Alternative Way to Socialism : František Modráček and His Ideas

The Czech socialist theorist František Modráček represents a unique phenomenon in the history of the Czechoslovak and Czechoslovak social democratic thinking because of his uncommon ideas as well as his wide general knowledge in the fields of economic and political theory. This study based on Modráček's books and articles attempts to summarize his ideas and inspirations, especially his critiques of Karl Marx and his relation to the German revisionist Eduard Bernstein. The article tries to introduce his concepts of alternative socialist strategies as a support of consumer and production cooperative movements or the alliance with national parties during the First World War, which in the end led to his break-up with Social Democracy and an unsuccessful attempt to establish his own political party.

Key Words *František Modráček; Socialism; Marxism; Social Democracy; Revisionism; Cooperative Movement*

doi.org/10.15452/Historica.2020.11.0005

Contact *Masarykova univerzita; jaromir.sobotka@gmail.com*

Úvod

Postava Františka Modráčka představuje v dějinách českého socialismu ojedinělý jev. Tento někdejší řezbářský dělník se vypracoval až mezi vysoce vážené teoretiky družstevního hnutí u nás a je autorem celé řady polemických hospodářských, politických i kulturněhistorických prací. Dlouhá léta tvořil ideovou opozici v rámci československé a později československé sociálně demokratické strany. S tou se nakonec v důsledku názorových neshod i rozdílných pohledů na novou republiku a její budoucnost rozešel, aby se do ní po několika letech po neúspěšném pokusu založit vlastní politický subjekt nakonec vrátil. Modráček si již za svého života získal pověst uznávaného autora a teoretika a první pokusy o shrnutí jeho teoretického díla se objevily již ve 20. a 30. letech minulého století například v kolektivním sborníku *František Modráček. Kniha na oslavu jeho šedesátých narozenin vydaná jeho přáteli* (Praha 1931),¹ on sám pak vydal svoji politickou biografii v cyklu *Cesty k socialismu*.² V době komunistické totality patřil k postavám opomíjeným,

¹ V rámci této práce představil Modráčkovo pojetí socialismu Josef Macek, jeho družstevní ideje pak Jan Havránek.

² MODRÁČEK, František: Jak jsem dospěl k socialismu. In: *Cesty k socialismu : Cyklus čtyř přednášek proslou-*

ne-li přímo odmítaným pro své nemarxistické názory a odpor k sociálně demokratické levici. Takto jej také představil například Otto Urban ve své studii *Bohumír Šmeral a František Modráček jako představitelé dvou ideologických linií v české sociální demokracii před první světovou válkou*.³ V 90. letech zájem o teoretika družstevnictví opět vzrostl a od této doby jej zmiňuje většina prací věnovaných dějinám družstev či sociálně demokratické strany.⁴ Dosud nejobsáhleji zpracoval myšlenkový svět Františka Modráčka Zbyněk Příborský ve dvou článcích *Modráčkova cesta k družstevnímu socialismu*⁵ a *Modráčkova samospráva*⁶ z let 1996 a 1997. Příborský chronologicky popsal Modráčkovy ideové proměny od anarchismu a působení v omladinářském hnutí až po přechod k socialismu a družstevnictví. Představil v obecných konturách Modráčkovy představy o uspořádání družstevní společnosti a popsal také jeho praktické aktivity v pražském družstevním hnutí. Správně také identifikoval hlavní zdroje Modráčkovy inspirace, především proudonismus a Bernsteinův revizionismus. Příborského články představují téměř vyčerpávající, avšak též poněkud nesystematické shrnutí Modráčkových myšlenek, které se doposud nepodařilo překonat.

S ohledem na výše uvedené práce věnované Františku Modráčkovi je cílem této krátké studie především systematizovat Modráčkův ideový svět, zasadit jej do kontextu vzniku revizionismu a zrodu Republiky československé a také doplnit a rozvést zmíněné poznatky. Důraz je kladen především na Modráčkovy družstevní představy, jeho vazbu na německý revizionismus a jeho vymezení se vůči oficiálnímu stranickému pojetí problémů třídního boje, zbídačování proletariátu a socialistické revoluce.

Revizionismus jako alternativa marxismu

Ideový základ rakouské i německé sociálně demokratické strany tvořilo od dob jejich zformování jakožto oficiálních politických subjektů marxistické revoluční učení. Hainfeldský program schválený na přelomu let 1888/1889 i Erfurtský program z roku 1891 tuto inspiraci jasně dokazoval.⁷ Kromě teze třídního boje zde přejímali socialisté také další stěžejní body marxistického učení, jako tezi nadhodnoty, zbídačování proletariátu a také marxistická revoluční východiska. Oficiální program definoval cíle strany jako přechod soukromokapitalistické výroby do *vlastnictví veškerenstva pracujícího lidu*. Tohoto cíle pak strana hodlala dosáhnout za užití *jakýchkoliv prostředků*. Tato vágní definice jednak umožňovala postavit stranu na zákonnou platformu, jednak dovolovala hlavně levicově zaměřené části strany interpretovat nástroje sociální demokracie jako jasně

ných 14. XI. až 5. XII. 1929 v Ústřední knihovně hlavního města Prahy. Praha 1930.

³ URBAN, Otto: Bohumír Šmeral a František Modráček jako představitelé dvou ideologických linií v české sociální demokracii před první světovou válkou. *Český časopis historický* 11, 1963, s. 434–444.

⁴ Např. BAŽANTOVÁ, Ilona: *Družstevní a svépomocné koncepty v českém ekonomickém myšlení : Vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do roku 1948*. Praha 2002. Samizdatovou poctu věnoval Modráčkovi KUŽVART, Petr: *K samosprávě práce : Poněkud opožděná pocta Františku Modráčkovi*. Praha 1992. Z politických prací mu věnuje prostor např. Jiří Kořalka v kolektivním díle *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, I: Období 1861–1914. Brno 2005, s. 213.

⁵ PŘÍBORSKÝ, Zdeněk: Modráčkova cesta k družstevnímu socialismu. *Moderní dějiny : Časopis pro dějiny* 19. a 20. století 4, 1996, s. 45–70.

⁶ PŘÍBORSKÝ, Zdeněk: Modráčkova samospráva práce. Tamtéž 5, 1997, s. 71–99.

⁷ PROKŠ, Petr: *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické, 1878–1948*. Praha 1999, s. 28, 38.

revoluční. Dlouhá léta platilo v sociální demokracii Marxovo slovo jako zákon, na Marxe se v diskuzích odvolávali řečníci v souvislosti s odbory, školským programem a dalšími programovými záležitostmi strany.⁸ Ostatně v tomto ohledu rakouská strana pouze kopírovala postupy své německé sestry. Klíčový moment pro přehodnocení ideových paradigmat sociálních demokratů v Německu i Rakousku představovala smrt Friedricha Engelse v roce 1895. S odchodem tohoto strážce Marxova odkazu ze scény se otevřely dveře pro diskuzi o možné revizi dosavadních východisek strany.

Role hlavního kritika současného ideového směřování strany na sebe vzal významný sociálně demokratický předák Eduard Bernstein, který v roce 1895 začal v novinách *Die Neue Zeit* zveřejňovat řadu článků nazvaných *Probleme des Sozialismus* volajících po revizi některých zastaralých prvků marxistické nauky. Hned v prvním textu nazvaném *Allgemeines über Utopismus und Eklektizismus*⁹ nastínil jednu z hlavních hrozeb současného marxismu – jeho dogmatický a v zásadě utopický charakter. Dle Bernsteina nic nenasvědčuje tomu, že by pro revoluci v blízké době existovaly příhodné podmínky, ba co více, obecný trend ukazuje, že podmínky pro provedení socialistické revoluce se stále zhoršují. Spoléhání na tuto událost navíc reálně odtahuje dělnictvo od snahy o zlepšení současných podmínek, na niž by se dle Bernsteina mělo soustředit především. Uceleně pak Bernstein své myšlenky představil v klíčové práci *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* vydané v roce 1899, která vyvolala širokou diskuzi nejen v německé sociální demokracii. Bernstein zpochybňoval především Marxovu tezi zbídačování a koncentrace kapitálu v rukou velkých kapitalistů, prostřednictvím statistik dokazoval, že v Německu malých a středních podniků naopak přibývá. Absolutní i relativní nárůst majetných namísto postupující proletarizace pak vytváří zcela jiný obraz společnosti, než jaký postuloval Marx. Spoléhat v takové situaci na blížící se revoluční převrat je mylné. Dále Bernstein poukazoval na heterogenitu proletariátu, který má sotva jednotné zájmy. Jakékoliv ustavování nových společenských pořádků by v takové situaci bylo minimálně extrémně riskantní. Jako alternativní taktiku strany navrhoval soustředění strany na rozšíření politického vlivu a posílení sociální demokracie v parlamentu, zesílení odborových organizací, skrze něž mohou získat vliv na vedení podniků a hospodářských družstev, která umožní zlepšit materiální situaci dělnictva. Bernstein také neupíral určitou roli nacionalismu, který měl dělnictvu umožnit sblížení s ostatními společenskými vrstvami. Pozitivně se postavil také k otázce německého koloniálního panství v zámoří.

Proti Bernsteinovým vizím se ostře postavila řada pravověrných marxistů včetně Rosy Luxemburg či Georgije Plechanova.¹⁰ Hlavní roli obhájce marxistické ideologie proti útoku revizionismu na sebe nakonec vzal Karl Kautsky. Ten ve svém díle *Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik*, zpochybnil Bernsteinovy vývody, poukázal na řadu omylů a nepochopení, jichž se otec revizionismu dopustil (například chyby ve statistikách)¹¹ a zpochybnil také jeho taktické návrhy. Hlavní roli však nehrály ani tak teoretické diskuze, jako spíše politické tlaky. Převaha marxistického křídla nakonec vedla k oficiálnímu odsouzení revizionismu na sjezdech v Lübecku roku 1901, v Mnichově

⁸ GALANDAUER, Jan: *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: České dělnické hnutí v letech 1889–1921*. Praha 1986, s. 90.

⁹ BERNSTEIN, Eduard: *Probleme des Sozialismus. Allgemeines über Utopismus und Eklektizismus. Die Neue Zeit* XV, 1896–1897, Nr. 6, s. 164.

¹⁰ NAMIOTKIEWICZ, Walery: *Politický duch marxismu a revizionismus*. Praha 1970, s. 72.

¹¹ GREBING, Helga: *Der Revisionismus: Von Bernstein bis zum Prager Frühling*. München 1977, s. 27.

1902 a 1903 v Drážďanech. Ačkoliv se strana deklarativně hlásila k marxistickému učení až do sjezdu v Bad Godesbergu roku 1959, zakořenily revizionistické myšlenky ve straně již na počátku 20. století a nikdy se je doopravdy vykořenit nepodařilo.

O tom, že problém revizionismu výrazně zasáhl i rakouskou sociální demokracii, svědčí protokoly ze stranických sjezdů. Diskuze o revizionismu výrazně zasáhly i utváření nového stranického programu rakouské sociální demokracie v roce 1900, během nichž se obviněním ze sympatií k revizionistickým myšlenkám musel bránit sám předseda strany Victor Adler. I přesto, že i zde se sociální demokracie od Bernsteinových myšlenek oficiálně distancovala (deklarativní odmítnutí Bernsteina představovalo takřka povinnost) a marxistická ideologie si v socialistickém prostředí teoreticky podržela dominantní roli, zanechaly revizionistické myšlenky ve světě rakouských socialistů hlubokou stopu.¹²

František Modráček a revizionistická frakce v československé sociální demokracii

Bernsteinovy myšlenky významně ovlivnily i řadu českých sociálních demokratů. V roce 1897 se okolo bývalých omladinářů Františka Modráčka, Lva Wintera, Františka Tomáška a dalších zformovala mladá revizionistická frakce vydávající časopis *Akademie* s podtitulem *Orgán socialistické mládeže*. Tito lidé mnohdy nepocházeli z řad pravověrných socialistů a často také disponovali dobrým vzděláním (Winter byl právník, Tomášek historik). Půdu pro nástup této pravicové frakce připravily také nízké teoretické znalosti starších socialistů dělnického původu. Na konci 90. let vyšly v *Akademii* Modráčkovy články *K diferenciálnímu názoru dějinnému, Bernstein proti Marxismu a Sociální revoluce na Stuttgartském sněmu*, které představovaly čtenářům problém německého revizionismu a zaujímaly k němu postoj. Modráček v nich podrobně rozebral Bernsteinovy myšlenky a nijak se netajil svými sympatiemi k nim. *Jest pravdou, že pod nátlakem evolučních zákonů Bernstein bude vítězem. Neříkám to proto, že je to pro nás výhodnější, pravím však, že je to nevyhnutelné.*¹³ Značnou pozornost věnoval také disputacím mezi Bernsteinem a Kautským, které podrobně rozebral v článku *Kautsky kontra Bernstein*,¹⁴ kde představil argumenty obou stran a pokusil se o jejich vyhodnocení. V článku dal nakonec za pravdu Kautského argumentům, které po jeho soudu vycházejí z relevantních statistik, ale zároveň uznal platnost Bernsteinových idejí. Kautsky správně dokázal postupující akumulaci kapitálu a proletarizaci malých podniků, tento proces je však velmi pomalý, a tudíž je jeho význam menší než pravověrní marxisté předpokládali. Jak sám na závěr článku uvádí, *Kautsky svými statistikami neporazil jen Bernsteina, nýbrž i samotného Marxe.*¹⁵

Modráček se však kriticky postavil také vůči Bernsteinovi, kterému vytýkal především *zapomínání na třídní boj*, s nímž také dle Modráčka zapomíná též na podstatu socialismu a také na to, že Bernstein věnoval příliš mnoho prostoru demokratizaci a pozapomněl na jeden z hlavních úkolů sociální demokracie – emancipaci proletariátu.¹⁶ Na rozdíl od něj

¹² Předseda stany Adler byl během jednání o novém programu otevřeně nařčen Jakobem Brodem a Aloisem Ausobským z bernsteinismu a ztráty revolučního ducha. Adlerova obrana vyvolala diskuzi, v níž se řešily postoje strany k revizionismu a problematice zbídačování. *Verhandlungen des Parteitagés der deutschen Sozialdemokratie Oesterreichs*. Abgehandlen zu Graz von 2. September bis einschließlich 6. September 1900, s. 112.

¹³ MODRÁČEK, František: Bernstein proti Marxismu. *Akademie* III, 1899, s. 302.

¹⁴ TÝŽ: Kautsky kontra Bernstein. *Akademie* IV, 1900, s. 35.

¹⁵ Tamtéž, s. 42.

¹⁶ TÝŽ: Sociální revoluce na Stuttgartském sjezdu. *Akademie* III, 1899, s. 85.

Modráček vždy vnímal problém nadhodnoty a s ní vykořisťování jako jeden z nejvážnějších problémů, jimž je třeba čelit.

V dalších člancích se pak Modráček sám přidal ke kritice marxismu. Především poukázal na to, že idea objektivních hospodářských faktorů zcela vylučuje člověka z dějin. Kapitalismus je pro Modráčka především vláda člověka nad člověkem, ekonomické faktory jsou pak jedním z projevů, nikoliv podstatou tohoto stavu. Je-li tomu tak, pak ani socialistická revoluce odstraňující kapitalistickou nadvládu nemůže nerovnosti ve společnosti eliminovat. *Marx má názor, že odstraněním kapitalistické výroby a zavedením společného vlastnictví budou odstraněny i třídní protivy. Nikoliv, jelikož nebudou odstraněny rozdíly ve schopnostech. Třída schopnějších opět uchopí vládu a méně schopní budou potlačeni.*¹⁷ Samotnou představu socialistické revoluce pak neváhal nazvat přímo *iluzí socialismu* ve svém stejnojmenném článku¹⁸ (inspirace Bernsteinovým utopickým charakterem marxismu je nasnadě). Marxistické učení podle něj obsahuje rozpor – tvrdí, že mocenská základna je a i v historii byla podmíněna hospodářsky, avšak jako řešení nabízí politický převrat. Proletariát však dle Modráčka nemůže získat a udržet moc, dokud sám nevládní určitý kapitál. Kapitál je předpokladem moci, nikoliv naopak. Na závěr článku pak přidává veskrze kacírskou myšlenku – sociální otázku i s ohledem na výše zmíněné rozřešit nelze: *Je tedy pro mne snaha rozřešiti sociální otázku překonanou ilusí, kterou ponechávám měšťáckým ekonomům a socialistickým idealistům.*¹⁹

Důležité bylo Modráčkovo dílo přímo věnované Karlu Marxovi *Marxův názor na dějiny a socialismus*, v němž poměrně podrobně představil filosofův život a dílo (jednalo se o první podrobnější Marxův životopis v češtině). Kromě významných zásluh o socialistické hnutí, které Modráček Marxovi rozhodně neupíral, zkritizoval také rozsáhlé části jeho díla. Především zdůraznil dobovou podmíněnost díla – sám Engels údajně interpretoval dialektiku jako neustálou změnu, čímž sám připustil, že změny okolností v budoucnu povedou k zastarání marxistické teorie. Hlavním bodem kritiky se pak stala především samotná revolučnost díla. Marx byl dle Modráčka jednoznačně produktem revolučních časů roku 1848 a jeho predikce o nadcházející komunistické revoluci rozhodně nelze přenést do roku 1900. V současnosti již příchod krize, která by způsobila komunistický převrat, nelze očekávat.²⁰ Navíc dělnická třída rozhodně není natolik homogenní (opět inspirace Bernsteinem), aby dokázala v krátkém časovém úseku provést revoluci a zorganizovat nový socialistický pořádek. Dále Marx dle Modráčka přecenil základnu na úkor nadstavby, nepoložil dostatečný důraz na vzdělání a nevěnoval dostatečnou pozornost ani vědeckému pokroku.²¹ Kapitál dle Modráčka není pouze materiální povahy, ale také politické, vědomostní nebo agitační. Všechny tyto faktory přitom dle Modráčka významně ovlivňují postavení dělníka ve společnosti. Rozsáhlou část knihy věnoval pak Modráček sporům mezi Bernsteinem a jeho odpůrci, přičemž dal opět najevo své sympatie pro revizionistické učení. Znovu zopakoval hlavní námitky proti marxismu a poukázal na obtížnou proveditelnost plánované společenské revoluce spojené s vyvlastňováním.²²

¹⁷ TÝŽ: Několik myšlenek k diferenciálnímu názoru dějinnému. *Akademie I*, 1897, s. 20.

¹⁸ TÝŽ: Iluse moderního socialismu. *Akademie II*, 1898, s. 261.

¹⁹ Tamtéž, s. 266.

²⁰ TÝŽ: *Marxův názor na dějiny a socialismus*. Praha 1900, s. 74.

²¹ Tamtéž, s. 104.

²² Tamtéž, s. 280.

Na Modráčka navazovali další socialističtí teoretici kladoucí důraz spíše na proces postupných změn než na revoluční marxistické učení. Mezi nejvýznamnější osobnosti následující Františka Modráčka patřil bezesporu Josef Hudec, který sice vynikal organizačními schopnostmi, ale teoreticky se Modráčkovi rovnat nemohl. V roce 1907 vydal v *Akademii* pozoruhodný článek *Revolucionism a reformism v sociální demokracii*, který krásně ilustruje ideový svět českých revizionistů: *Žár revoluce chladne a mění se ve vlahý dech nepřetržitěho sociálního pokroku* a dále: *Co získal proletariát a socialism Komunou, touto eminentně socialistickou revolucí? Nic. Co však naproti tomu získal socialism od roku 1848 reformami? Všechno co dosud má.*²³ Mezi další Modráčkovi spojence by bylo možné zařadit například významného plzeňského socialistického předáka Ludka Pika či právníka Josefa Macka.

Také v rámci střetu o oficiální programové směřování československé sociální demokracie se revizionismus nakonec dočkal svého odsudku. Oficiálně se tak stalo na sjezdu strany v roce 1904, v důsledku tohoto rozhodnutí byl také později Modráčkův časopis *Akademie* postaven pod stranickou kontrolu – redaktorem se stal význačný marxista a pozdější spoluzakladatel KSČ Bohumír Šmeral. Právě kolem Šmerala se těsně před vypuknutím války zformovalo levicové křídlo strany ostře kritizující oportunistus a revizionismus (ten Šmeral označoval za *ekonomicko-teoretické kacírství*).²⁴ Ostré kritiky se dočkal také Modráčkův odvrát od revolučních myšlenek. František Vorel kupříkladu v článku *Marxismus a družstevnictví* označil jeho myšlenky za *ultrarevisionistické* a nesocialistické a varoval, že mohou československou sociální demokracii kompromitovat u zahraničních soudruhů.²⁵ Šmeralovo křídlo zaznamenalo od IX. sjezdu strany roku 1909 významný nárůst vlivu,²⁶ Šmeral sám se roku 1916 dokonce stal předsedou strany. Právě tato stranická levice se měla stát Modráčkovým hlavním nepřítelem během první světové války a krátce po ní.

Družstevnictví jako alternativa revoluce

Již ve svých raných člancích zdůrazňoval Modráček význam družstevnictví pro zlepšení životní úrovně dělnictva i pro socialistickou myšlenku jako takovou. Zpočátku směřovaly jeho sympatie především směrem ke konzumním družstvům. V článku *Význam konzumního družstevnictví*²⁷ vyjmenoval hlavní výhody tohoto typu družstevnictví – především umožňuje dělnictvu obejít překupníky a jejich obchodní marži, čímž činí první krok k ekonomickému osvobození dělnictva. Zároveň nabízí členům družstva důkladnou kontrolu kvality potravin a navíc se dle Modráčka jedná co do organizace o nejdostupnější typ družstevnictví i pro méně kvalifikované dělníky. V neposlední řadě se konzumní spolky mohou stát jakousi školou dělnictva pro budoucí socialistickou společnost. Aby svým tezí dodal na váze, uvedl též příklady úspěšných konzumních organizací v zahraničí, především ve Velké Británii, Belgii a Německu a poukázal na fakt, že tato družstva výrazně zlepšila kvalitu života dělníků v nich zapojených a zároveň tímto dala možnost ovlivňovat ceny na trhu a tím též silnou zbraň na poli vyjednávacím a politickém.

²³ HUDEC, Josef: *Revolucionism a reformism v sociální demokracii*. Akademie XI, 1907, s. 546.

²⁴ ŠMERAL, Bohumír: *Historické práce 1908–1940*. Praha 1961, s. 213.

²⁵ VOREL, František: *Marxismus a družstevnictví*. Akademie XVIII, 1914, č. 8, s. 322–327.

²⁶ VĚTVIČKA, Miloš – ŠORM, Vladimír: *Dějiny družstevního hnutí, II: Dějiny spotřebního družstevnictví u nás*, I. Praha 1959, s. 161.

²⁷ MODRÁČEK, František: *Význam konzumního hnutí*. Akademie IV, 1900, s. 361–369.

Velmi důležitou roli v Modráčkově ideovém světě hrála diskuze o charakteru konzumních družstev, ta se totiž setkávala se značnou kritikou ze strany pravověrných socialistů jakožto nesocialistický prostředek. Modráček se proto urputně snažil dokázat opak, poukazoval na to, že konzumní družstva se liší od kapitalistických podniků, zdůrazňoval, že měl-li Marx na družstevnictví negativní názor, bylo tomu tak proto, že byl poznamenán dobovou zkušeností, v tomto případě především neúspěchy dělnického družstevnictví v polovině 19. století. V Marxově biografii se pak snažil družstevní myšlenku připisat přímo tomuto socialistickému filosofovi. Citoval Marxův názor, že současná družstva mohou představovat jakýsi první stupeň kolektivního vlastnictví – jakýsi přechodný prvek mezi kapitalismem a socialismem.²⁸ Dle Modráčka Marxova vize budoucí socialistické společnosti odpovídá právě jakémusi mamutímu společenství výrobních a konzumních družstev. Dále opakovaně zdůrazňoval význam družstev pro přechod k socialismu, přičemž upozorňoval především na nemožnost okamžitého vyvlastnění všech soukromých podniků. *Politické vyvlastňování, zákonité a snad i revoluční, bude jistě pomocným prostředkem v přetvořování kapitalistické společnosti v socialistickou, avšak vlastní socialistická výroba a směna vyrosté především „samorostle“ na cestě hospodářské a ne politické.*²⁹

Zásadní význam měla Modráčkova kniha *Samospráva práce*³⁰ věnovaná družstvům pracovním a výrobním z jara roku 1918, kterou kromě válečných událostí inspirovaly také události v bolševickém Rusku. Autor zde nejen jednoznačně označil Marxovu teorii za v mnoha ohledech zastaralou,³¹ ale také významně vystoupil proti myšlence hromadného zestátňování výrobních podniků – právě ruská zkušenost dle něj ukazuje, že touto cestou jít nelze. Především dělníci nemají dostatečných znalostí a zkušeností k vedení podniků. *Žádné diktature dělnické nepodaří se udržeti trvale její režim na místech hospodářsky rozhodujících a zodpovědných, schází-li jí vlastnosti nutné k úspěšnému zastávání úkolů převzatých. Námezdní proletář nevyhne se trpkému zklamání, bude-li spoléhati se jen na revoluční moc své třídy, nemaje potřebných schopností nahraditi kapitalistického ředitele a podnikatele.*³² Státní podniky navíc nemohou proletáře uspokojit, ukazuje se, že jsou nejen méně efektivně vedeny, ale také, že neodstraňují třídní boj. To dle Modráčka jasně dokládají například pokusy s chráněnými dílnami ve Francii. Jaké je tedy řešení? *Dělnictvo svoji hospodářskou podřízenost překoná, až nynější poměr námezdní nahrazen bude řádem družstevně socialistickým, jehož počáteční stupeň jest již dnes proveditelný.*³³

Na dalších stránkách pak Modráček stručně seznámil čtenáře s družstevní teorií a historií a významně polemizoval s odpůrci výrobních družstev, jako byli Catherine Webb či Charles Gide. Spravedlivě přiznal, že výrobní družstva co do výsledků za těmi konzumními zatím výrazně zaostávají, a zároveň předložil relativně podrobnou analýzu příčin. Hlavními třemi příčinami dle něj jsou nedostatek kapitálu, odbytu a disciplíny. Dělníci často nejsou schopni nashromáždit dostatečný kapitál k založení družstva, to se tak již při svém vzniku musí zadlužit. Zároveň se obvykle nedostává peněz na nejnovější technologické vybavení, takže družstvo svými výrobními postupy zaostává za konkurencí. Pro dělnické výrobní družstvo je velmi obtížné nalézt odběratele, neboť je kromě předchozího

²⁸ TÝŽ: Marxův názor, s. 159.

²⁹ Tamtéž s. 208.

³⁰ TÝŽ: *Samospráva práce*. Praha 1918.

³¹ Tamtéž, s. 28.

³² Tamtéž, s. 12.

³³ Tamtéž, s. 13.

zmíněného problému ještě zatíženo cejchem socialistické organizace. Disciplína pak tvoří samostatnou kapitolu – dělníci často bez vnějšího dohledu nedokážou dostatečně disciplinovaně pracovat, a produktivita výroby tak klesá. Další potíž pak spočívá ve správě družstva, neboť dělníci většinou nedisponují dostatečnou kvalifikací pro vedení podniku. Na druhé straně předkládá Modráček výhody těchto organizací. Zaprvé odstraňují třídní boj, neboť dělníci zde pracují na sebe, kapitalista je vyloučen, problém nadhodnoty neexistuje. Problém s nízkou disciplínou i méně efektivní správou může nahradit nadšení způsobené hmotným interesem dělnictva – dělník potřebuje méně kontroly, neboť pracuje de facto sám na sebe. Družstva ve správě dělníků jsou navíc skvělými školami demokracie, neboť pracovníci zároveň volí předsednictvo a podílejí se na chodu podniku. Dosavadní negativní zkušenosti s výrobními družstvy by neměly sociální demokracii odradit od jejich podpory. Naopak, je třeba aktivně podporovat dělnictvo v oblasti družstevního a demokratického vzdělávání.

Pro budoucí socialistickou společnost (později jím samým nazývanou družstevně-socialistická) nabízí Modráček alternativu k vyvlastňování firem. Klíčový úkol odstranění nadhodnoty a vykořisťování navrhuje řešit převedením majetkového podílu z vlastníka na zaměstnance. Soukromý podnik se tak vlastně přetváří na družstvo, v němž jsou všichni částečnými vlastníky. Tímto zmizí vykořisťování, soukromé vlastnictví zůstane zachováno a zároveň se podniky demokratizují.³⁴ U strategicky významných firem pak navrhuje, aby významný podíl společnosti a s ním i podíl na její kontrole získal stát. U výjimečných případů, jako jsou například doly, navrhuje zestátnění s příslibem kontroly skrze úřast zaměstnanců ve správní radě podniku.

Jako možný předstupeň družstev výrobních uvádí Modráček takzvaná družstva pracovní, tedy skupiny dělníků nechávajících se jako družstvo najmout na určitou práci. Tento způsob sdružování umožňuje vyjednat lepší podmínky a zajistit odpovídající zacházení. Takové družstvo se vlastně podobá odborové organizaci, avšak jde dále, neboť netvoří organizovanou skupinu v rámci továrny či firmy, ale je samostatnou organizací provádějící určité práce. Že takovýto typ družstva může fungovat i v případě méně vzdělaných a dělníků s nižší disciplínou dokazuje Modráček na příkladech z Ruska či Itálie.

Pro úplnost potřeba dodat, že Modráček nezůstával pouze u teoretických plánů, nýbrž se snažil i o jejich realizaci. Soustavně agitoval pro založení konzumního družstva v Praze a pro tyto účely vydal brožurku *Důtklivé slovo k dělnictvu v Praze a okolí*.³⁵ Aktivně se účastnil jednání o tom, zda má rakouská sociální demokracie podporovat zakládání dělnických konzumních spolků na IX. celostraničném sjezdu ve Vídni,³⁶ a měl klíčovou zásluhu na schválení tohoto bodu i na sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické na VIII. stranickém sjezdu v Plzni.³⁷

³⁴ Tento program podrobně rozpracoval ještě před svým oficiálním rozchodem se sociální demokracií a zveřejnil v novinách *Socialistické listy* I, 1918, č. 11, s. 1.

³⁵ VĚTVIČKA, M. – ŠORM, V.: Dějiny družstevního, s. 114.

³⁶ Archiv ČSSD Praha, F 70, B I., 22, Protokol IX. stranického sjezdu Sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku, 1903, s. 37.

³⁷ Tamtéž, F 70, A I a., 9, Protokol z VIII. stranického sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, 1907, referát o družstevnictví, nestránkováno.

Modráčkův program pro venkov

Své názory ve vztahu k družstevnictví zemědělskému rozpracoval Modráček podrobně až těsně před první světovou válkou a během ní. V roce 1911 vydal knihu *Sociálně demokratické požadavky pro venkov*,³⁸ která představuje jakýsi sociálně demokratický program pro vesnici. Práce jako taková má dvě části, první je standardním programem pro venkov příliš se nelišícím od jiných programových prohlášení strany. Klasické socialistické požadavky zahrnují všeobecné volební právo do všech zastupitelských úřadů, omezení vojenské služby, zrušení nepřímých daní a všech *feudálních přežitků*.³⁹ V bodě 10 se pak Modráček dožaduje státní pomoci pro svépomocné sdružování zemědělských dělníků. Zajímavější je však druhá část práce, která představuje dlouhodobý program, a tedy plán socializace venkova. Zde Modráček navrhuje sloučení veškerého obecního majetku do jednotného družstva, jednotliví zemědělci se pak stanou družstevníky, nebo svou půdu obci odprodají. Domy, zahrady a sady zůstanou v soukromých rukou. Družstevní půda bude obdělávána společně, produkty odprodávány konzumním družstvům, výtěžky rozdělovány jednak dle odvedené práce, jednak dle množství půdy odvedené do družstva. Role státu by měla být především podpůrná, stát by měl družstva povzbuzovat, zajišťovat dostatečnou osvětu, která by zemědělcům vysvětlila organizační záležitosti a také objasnila výhodnost družstva, a v neposlední řadě tlačit na konzervativní venkovany, aby se otevřeli technickému pokroku. Zajímavá je především Modráčkova představa, jak tohoto cíle dosáhnout, autor odmítá násilné vyvlastňování a otázku, jak se vypořádat se sedláky, kteří se experimentu nebudou chtít zúčastnit, tak ponechává otevřenou.⁴⁰ Modráček však nabízí optimistickou vizi, pokud osvětová činnost na venkově zaznamená dostatečný úspěch, je možné, že zemědělská družstva vyrostou a zesílí a ovládnou vesnice bez přičinění státu. Venkov se tak de facto zesocializuje sám a budoucí socialistický parlament (sic!) pak už pouze posvětil existující situaci.

Válečnou zkušenost s kritickým nedostatkem potravin a černým trhem reflektoval Modráček v práci *Konzumní hnutí a zemědělství*.⁴¹ Zde nejen opět vyzdvihl význam konzumních družstev jakožto účinných regulátorů ceny a garanta kvality potravin, ale zabýval se též perspektivami zemědělských družstev. Férově uznal, že dosavadní zkušenosti s takovými organizacemi na našem území nejsou nejlepší. Na vině jsou dle Modráčka především nízké teoretické znalosti zemědělců do takových družstev vstupujících – většinou mělo jít o nádeníky či drobné zemědělce bez valných zkušeností se samostatným hospodařením. Další příčinu neúspěchu vidí především v nedostatečné motivaci členů, kteří si dostatečně neuvědomují, že vlastně pracují sami na sebe. Proti těmto zkušenostem uvádí příklady z Itálie, Rumunska a Velké Británie, kde se zemědělským družstvům daří a stávají se důležitou protiváhou soukromých velkostatků. Poukázal také na výhodnost možné spolupráce mezi zemědělskými družstvy a konzumy, která by v podstatě umožnila zásobování měst cenově dostupnými, kvalitními potravinami, a zároveň by zemědělcům zajistila trvalého odběratele jejich výrobků za férovou cenu. Taková spolupráce by nejen umožnila zcela obejít kapitalistického obchodníka i zemědělce, ale mohla by zároveň představovat novou kapitolu vztahů mezi dělníkem a družstevním zemědělcem

³⁸ MODRÁČEK, František: *Sociálně demokratické požadavky pro venkov*. Praha 1911.

³⁹ Tamtéž, s. 75.

⁴⁰ Tamtéž, s. 88.

⁴¹ TÝŽ: *Konzumní hnutí a zemědělství: Příspěvek k družstevní vzájemnosti měst a venkova*. Praha 1916.

(práce vznikla v roce 1916, kdy byly vztahy mezi vyhladovělymi městy a venkovem nebývalé napnuté). *Nejlepším prostředkem ku zmírnění bojů mezi městy a venkovem bylo by docílení mezi družstvy městskými a venkovskými těsných styků obchodních a družstevních. Vždyť oba tyto mohutné proudy ruchu družstevního se hospodářsky vlastně doplňují,*⁴² píše Modráček.

Družstevnickým programem pro venkov se uzavřel kruh Modráčkových úvah o budoucím socialistickém hospodářství. Zemědělská družstva produkující potraviny úzce kooperující s městskými konzumy tvoří poslední dílek skládačky. Spolu s družstvy výrobními mohou zemědělská družstva odstranit třídní boj, zatímco konzumy vyřadí z ekonomického procesu překupnické marže. Spolupráce mezi družstvy venkovskými a městskými také odstraní antagonismy mezi městem a vesnicí posílené probíhající válkou. Taková kooperativní společnost se kromě odstranění třídních protiv bude vyznačovat také výraznou demokratičností, neboť se všichni zúčastnění budou přímo podílet na chodu podniků a fungování ekonomického systému. Případné znárodnování či výkup podniků a půdy bude mít již jen doplňující charakter.

Rozchod Modráčka se sociální demokracií

K výraznému odcizení Františka Modráčka se stranou a její oficiální politikou došlo během první světové války. Modráček a jeho spolupracovníci se záhy postavili na pozice nacionální, stavějící se po bok měšťanským stranám usilujícím o vybudování samostatného státu a Šmeralovo vedení sociální demokracie otevřeně obvinili ze zbabělosti a servility vůči rakouskému mocnářství. Ostré útoky směřovaly také vůči rakouskému a německému vedení sociální demokracie, která byla obviňována z podpory militarismu a válečného nacionalismu.⁴³ Své výhrady vůči svým soudruhům shrnul Modráček ve své předmluvě k brožuře *Zásady směru radikálně socialistického v československé sociální demokracii*⁴⁴ z roku 1917. Kromě již zmíněných výhrad zde Modráček obvinil vedení strany z neschopnosti reálně hájit zájmy dělnictva, kterou datoval mnoho let zpátky do minulosti. Dle něj vedení strany nevybojovalo téměř nic a většinu dnešních výdobytků si museli dělníci vybojovat sami, mimo rámce strany. Jako příklad uvádí právě konzumní hnutí, které výrazně pomohlo pozvednout životní úroveň českého proletariátu: *Hnutí se stále šířilo a během několika let dopracovalo se úspěchu praktického dokázavši, že český dělník není tak ubohý a neschopný, jak vedení strany jej líčilo.*⁴⁵ Kromě tvrdé kritiky současné stranické politiky představuje v předmluvě v hrubých obrysech program tzv. radikálního směru sociálně demokratické strany. Především jde o zavržení současné loajalistické a oportunistické politiky a obnovení politiky třídního boje. Do socialistických knihkupectví a novin se musí vrátit srozumitelné teoretické články vysvětlující dělnictvu příčiny současné situace a připravující je na události po skončení války – tedy mimo jiné vzdělávací články z oboru ekonomického družstevnictví: *Chceme, aby národ (povšimněme si, že v Modráčkově dikci nyní zaujímá místo proletariátu národ; pozn. aut.) vychováván byl pro družstevní svépomoc*

⁴² Tamtéž, s. 39.

⁴³ Tyto tenze v rámci sociálně demokratické strany dostatečně vyčerpávajícím způsobem popsal již Zdeněk Kárník. Srov. KÁRNÍK, Zdeněk: *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Praha 1996.

⁴⁴ MODRÁČEK, František: *Zásady směru radikálně socialistického v československé sociální demokracii*. Praha 1917.

⁴⁵ Tamtéž, s. 1.

již v *obecných školách, na středních a vyšších učilištích*.⁴⁶ Mimo to se Modráček a radikální směr jednoznačně postavil za národní sebeurčení, v tomto momentě pouze za vznik Československa v rámci volné federace rakouských zemí. Na sklonku roku 1917 založil ve spolupráci s Josefem Hudcem, Aloisem Syřínkem a dalšími přívrženci noviny *Socialistické listy*, v nichž se jal uskutečňovat požadavek po vzdělávání národa v oblasti družstevnictví, stejně jako nemilosrdně tepat své odpůrce ve straně. Již ve třetím čísle se v článku *Bolševici a česká otázka* nemilosrdně rozešel s ruskými komunisty a dokazoval čtenáři, že jejich úspěch nemůže českému dělníku přinést nic dobrého.⁴⁷ Na dalších stranách a v dalších číslech novin pak představil komplexní hospodářský program radikální frakce, nijak překvapivě postavený především na družstevnictví. Cílem Modráčkova směru bylo získání moci legálním způsobem, tedy volbami, a následné zákonné zrušení zaměstnaneckého poměru, který bude nahrazen poměrem podílnickým. *Nikdo nesmí provozovati hospodářskou činnost, aniž přiznal svým pomocníkům v této hospodářské činnosti práva společníků, byť nepřinášejí než holou sílu pracovní*.⁴⁸ Soukromé živnosti budou zachovány, združstevnění čeká také zemědělství. Jediné, co bude alespoň dočasně zestátněno, jsou doly a železnice a i v těch bude zaměstnancům přiznán podíl na správě podniku. Dále požadoval spojenectví sociální demokracie s měšťáckými stranami za účelem dosažení národnostní autonomie a zásadně odmítl obnovení rakouské internacionály. Jak dokazuje rétorika z této doby, byli jeho postoje nyní již ryze nacionalistické. Vlastní sympatie pro národní zájmy a spolupráci s nacionálně laděnými stranami pak vysvětloval právě obecným zhroucením myšlenky internacionalismu v sociálně demokratické straně. Pohřbili ji němečtí a rakouskoněmečtí socialisté, když podpořili imperialistické zájmy obou říší. *Kdyby vstali z hrobu oba velicí duchovní vůdci německé sociální demokracie, Bebel a Engels [...] spatřili by zcela jiný proletariát, nežli si jej malovali ve své ohnivé fantazii, proletariát, jenž nebourá společnost kapitalistickou, nýbrž společně s kapitalistickými třídami a císařem vede krvavou válku s celým světem, sociální demokraty, s vlasteneckým zpěvem na rtech, ozbrojené puškami, bojující proti sociálním demokratům francouzským a anglickým, a to pro zcela jiné ideje, nežli proletářské a socialistické*.⁴⁹

Vznik republiky a vstup sociální demokracie do rudozelené vlády zamíchal poměry sil ve straně. Zatímco Modráčka vřelý vztah k republice, vládě i prezidentu Masarykovi posunul v sociálně demokratickém stranickém spektru ještě více napravo, zformovala se ve straně silná levicová frakce, významně inspirovaná bolševickou politikou v Rusku. Tato sociálně demokratická levice požadovala návrat k marxistickému programu strany, vyvlastnění podniků, odzbrojení a později i podporu Maďarské republiky rad. V tomto ohledu se dokonce postavila proti vládě (v níž socialisté zasedali). Modráček od počátku poukazoval na nebezpečnost levicové frakce pro sociální demokracii i pro republiku jako takovou. Opakovaně vybízel k vyloučení nejagilnějších členů levice, především Aloise Muny. Sám se také stal častým terčem mediálních útoků levicové frakce.⁵⁰ Modráček sám svá stanoviska k problému objasnil v brožůře *Česká sociální demokracie v boji s republikou*.⁵¹ Zde

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ TÝŽ: Bolševici a česká otázka. *Socialistické listy* I, 1918, č. 3, s. 1.

⁴⁸ TÝŽ: Zrušení poměru námezdního. *Socialistické listy* I, 1918, č. 3, s. 6.

⁴⁹ TÝŽ: Protirevoluční národ. Tamtéž, č. 9, s. 1.

⁵⁰ Frakční boj a následný rozkol v sociální demokracii po vzniku republiky popsal podrobně PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu II*, 1919. Praha 1991, s. 527.

⁵¹ MODRÁČEK, František: *Česká sociální demokracie v boji s republikou*. Praha 1920.

opět obvinil některé z vůdců levicové frakce, především Bohumíra Šmerala, ze servility k Rakousku za války a ze zbabělosti. Je to právě demokratičnost a tolerantnost Československa, která umožňuje současným českým přívržencům bolševismu hlásat názory, které by se ještě před několika lety báli vyslovit. Dále kritizoval obojakou politiku nového vedení strany, které dle něho není schopno zaujmout jasný postoj a svou účastí ve vládě i tolerancí levicové rétoriky sedí takřikajíc na dvou židlích. Se svými postoji však nakonec neuspěl, i přes sympatie některých výše postavených sociálně demokratických předáků se strana nakonec rozhodla, především z taktických důvodů, podpořit levicové křídlo strany a František Modráček s Josefem Hudcem dne 7. dubna 1919 ze sociální demokracie vystoupili. V důsledku tohoto rozhodnutí byl Modráček následně zbaven svých funkcí v družstevních organizacích podléhajících straně, u jejichž vzniku před lety stál.⁵²

Vystoupení ze strany však poprvé umožnilo Modráčkovi založit vlastní politický subjekt nazvaný Socialistická strana československého lidu pracujícího, jehož program postavil právě na základech programu radikálního směru, tedy směs národní politické orientace a idea družstevního socialismu. V programovém prohlášení vyhlašoval Modráček s Hudcem, že je jejich cílem oprostít dělnictvo od starých socialistických utopií a zorganizovat je v boji proti kapitalismu na vědeckém základu. *Jsme odpůrci komunismu a státního socialismu, jakož vůbec každé zbyrokratizované organizace společenské [...] Vyslovujeme se pro hospodářskou samosprávu lidu pracujícího, nezávislou na státu [...] Cílem je přetvoření společnosti kapitalistické ve společnost socialisticko-družstevní zrušením systému námezdního. Náš socialismus neboří, nýbrž organizuje a staví.*⁵³ V politické konkurenci se však tyto ideje neukázaly jako dostatečně atraktivní a strana získala ve volbách pouhé tři mandáty.⁵⁴ Pro úplnost je třeba doplnit, že po několika letech vlastního politického působení se Modráček vrátil do řad sociální demokracie (jeho kolega Josef Hudec zamířil do klubu Československé národní demokracie – již to ukazuje, nakolik se Strana československého lidu pracujícího vzdálila původní sociální demokracii). V letech 1925–1939 zasedal Modráček v horní komoře Národního shromáždění, od roku 1934 působil v Mezinárodním sociologickém ústavu v Ženevě.⁵⁵ Ve 30. letech publikoval mimo jiné několik článků zabývajících se problematikou fašismu v Evropě, své teze k tomuto tématu pak vydal v práci *Fašistické převraty* s podtitulem *Krise poválečných demokracií*.⁵⁶ Hlubší analýza této činnosti však již přesahuje ambice této studie.

Závěrem

Osobnost Františka Modráčka patří nepochybně k nejzajímavějším zjevům české ekonomické a politické teorie konce 19. a počátku 20. století. Tohoto původně sociálního demokrata silně ovlivnily ideje německého revizionisty Eduarda Bernsteina a v jejich důsledku také vypracoval svůj alternativní hospodářský a později též politický program, který postupně rozvedl do značných podrobností. Modráček odmítl marxistickou ideu

⁵² PEROUTKA, F: Budování státu II, s. 550.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Podrobněji zpracoval dějiny strany v kolektivní monografii KUKLÍK, Jan: *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, I: Období 1861–1914. Brno 2005, s. 683.

⁵⁵ TOMEŠ, Josef: *Průkopníci a pokračovatelé : Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2003 : Biografický slovník*. Praha 2004, s. 94.

⁵⁶ MODRÁČEK, František: *Fašistické převraty : Krise poválečných demokracií*. Praha 1947.

socialistické revoluce jako utopickou a nerealistickou, myšlenku zestátnění soukromých podniků odmítl jako neužitečnou a těžce uskutečnitelnou. Namísto ní navrhl koncept družstevního hospodářství, v němž je každý pracující i konzument zároveň spoluvlastníkem a podílí se tak na ziscích z produkce i spotřeby. Tyto vizionářské plány se však nesetkaly s velkou odezvou a postupně vedly k Modráčkově odcizení straně. Zlomový okamžik pak představovala válka a období po ní. Modráček odmítl loajální politiku strany vůči starému Rakousku a postavil se jednoznačně na pozici podporovatele ideje sebeurčení národů. V této době se také tvrdě distancoval od svých někdejších soudruhů z řad rakouské i německé sociální demokracie. Válečná zkušenost mu zároveň byla důležitou inspirací pro dopracování jeho družstevnických idejí, které vydal ve dvou stěžejních dílech *Konsumní hnutí a zemědělství* z roku 1916 a *Samospráva práce* z roku 1918. Těmito díly se již programově naprosto vzdálil sociálně demokratickému myšlenkovému světu a vytvořil vlastní vizi socialisticko-družstevní společnosti. Ke konečnému rozchodu se sociální demokracií nakonec Modráčka přiměla jeho nesmiřitelnost vůči levicové frakci, která v jeho očích představovala smrtelné nebezpečí pro mladou republiku, s níž se identifikoval. Založení vlastní politické strany poprvé umožnilo Modráčkovi vyzkoušet atraktivitu vlastního programu pro dělnické voliče. Neúspěch, s nímž se Socialistická strana československého lidu pracujícího ve volebním klání setkala, však nakonec odsoudil většinu Modráčkových myšlenek k odchodu do historie dějin idejí.

Summary

Alternative Way to Socialism : František Modráček and His Ideas

František Modráček became one of the most inspirational theorists in the history of the Czech Social Democracy. Shortly after joining the party in 1897, he introduced Akademie, his new periodical, where he published the first critical appraisal of Karl Marx's theories. Later, he became the first Czech author to publish a complex biography of Karl Marx. It was also him who introduced the ideas of the German revisionist Eduard Bernstein and the discussions related to his ideas, to the Czech reader. Moreover, he offered his own evaluation of the issues. As a big supporter of the cooperative movement, Modráček composed a lot of theoretical articles about types, strategies, advantages and possible threats of cooperatives. Inside the party he fought (successfully) for the acceptance of this economic instrument as a part of the social democratic strategy. Modráček was also the very first Czech socialist who introduced a complex social democratic programme for the countryside, based on the formation of agricultural cooperatives and their close connection to the consumer cooperative movement in the cities. During the First World War, unlike the leaders of Social Democracy (especially Bohumil Šmeral), Modráček supported the idea of independent Czechoslovakia. Later, he harshly criticized the Bolshevik revolution in Russia and left the fraction of the Czechoslovak Social Democracy. These divergences later led to him leaving the party and trying to establish his own alternative socialist movement. After the division of the Social Democracy, the founding of the Communist party and the break-up of his own political party, Modráček returned to the Czechoslovak Social Democracy in 1923.